

Un mesaj luminos

Piesă densă, de idei, remarcabilă și răscolitoare totodată prin „forajele” pe care le face la rădăcina unor profunde adevăruri istorice, *Arheologia dragostei**, subintitulată „tragicomedie aproape fantastică”, își propune o schemă dramatică de o maximă simplitate, amintind oarecum de structurile clasice, pe care le îmbogățește, însă, prin tot ceea ce teatrul modern a acumulat, de la expresioniști încoace, și prin tot ceea ce poetul, romancierul și dramaturgul Ion Brad a știut să reunească și să distileze în acest original creuzet, în care aportul spiritualității noastre naționale este prezent la tot pasul.

Deși nu se mizează pe conflicte spectaculoase și nici pe surprinzătoare lovituri de teatru, există în această piesă o permanentă tensiune dramatică. Ea este dată, pe de o parte, de modul în care fiecare personaj își concepe și își trăiește, la nivelul conștiinței sale, propria existență și, mai mult decât atât, propria menire, în această epocă istorică și pe acest colț de pământ, iar, pe de altă parte, de raportarea tuturor la adevărurile fundamentale ale istoriei noastre, concepută ca însăși ca un personaj atotcuprinzător, bogat în fapte și în semnificații.

Într-un anume fel, fiecare personaj al piesei este un simbol sau devine, pe parcursul desfășurării acțiunii, un simbol. În centru se situează, desigur, Studentul (la istorie), un împătimit al dragostei față de glia străbună, un căutător neobosit al dovezilor dăinuirii noastre neîntrerupte pe acest pământ, și, în același timp, un căutător al adevărului existenței, în general, din care nu poate fi exclusă, firește, mai cu seamă la o asemenea vîrstă, latura sentimentală, erotică, Vorbind despre sine, despre activitatea sa și a colegilor săi de pe șantierul arheologic unde cu toții s-au oferit să muncească pe timpul vacanței de vară, el va spune: „am schimbat marea cu muntele și odihna cu neodihna”, iar pe profesorul și mentorul său, supranumit Filozoful, îl va descrie astfel „El face săpături nu numai în pământ, ci

și în suflete... Arheologie spirituală...” Simbolică este și mama Studentului, care apare, ca personaj, sub numele de Mama grijulie, simbolice sînt și cele trei colege de facultate, denumite foarte sugestiv de dramaturg Maimuța cu două fețe, Colega teatrală și Colega sinceră, simbolică este, de asemenea, gazda studenților, pe care ei au botezat-o Umbra tătarilor dispăruți, simbolică prin excelență este, în sfîrșit, Umbra străbunicului, care, vorbindu-i urmașului său despre „unirea noastră, a tuturor românilor”, rostește aceste vibrante cuvinte „pentru ea ne-or înghețat și ni s-or aprins sufletele, ne-or murit și ne-or inviat inimile, de o mie de ori...”

Dar, în afară de toate aceste personaje, despre care am putea spune că fac parte dintr-un fel de „suprastructură aproape fantastică” a piesei (și, asta, pornind desigur de la modul în care intră în scenă, pentru că ele sînt, prin însăși construcția dramatică a textului, nu atât trupuri din carne și oase, cît în primul rînd purtătoarele unor idei), în afară de toate aceste personaje, spuneam, chiar și Femeia de serviciu și chiar și Paznicul contra incendiilor, zis Moș P.C.I., își dobîndesc, la o privire mai atentă, încărcătura lor simbolică. Ei reprezintă, am putea spune — în această dezbateră filozofică asupra sensurilor adînci ale existenței, în acest „colocviu” de istorie națională, la care sînt invitați să participe uneori înșiși făptuitorii istoriei — clipa de față, uneori lipsită de transparentă, și, într-o anumită privință, neputința funciară a unora dintre semenii noștri de a fi conștienți de faptul că tot ceea ce trăiesc astăzi, miine va deveni istorie, și că, în consecință, chiar și gesturile noastre cele mai mărunte se vor subsuma, într-o perspectivă mai apropiată sau mai îndepărtată, unei anumite traiectorii de destin colectiv, devenirii noastre ca neam și ca țară.

De altfel, așa cum arătăm, dezbateră filozofică asupra istoriei, și nu a istoriei în general, ci a istoriei noastre românești, multimilenare, plină de vicisitudini și jertfe, dar străbătută mereu, ca de un fir roșu, de ideea de dreptate și adevăr, de libertate socială și națională, de independență și suveranitate, această dezbateră profundă în care, alături de căr-

* Ion Brad, *Arheologia dragostei, piesă apărută în revista Teatrul nr. 10/1983 și aflată în repertoriul Teatrului Național din București*

turarii evocați și invocați, precum Sincai și Blaga, sint implicați atît oamenii „de meserie” (Filozoful și studenții săi), dar și participanții direcți la anumite momente semnificative din istoria veacului nostru, această dezbatere, spuneam, constituie piatra unghiulară a întregului edificiu dramatic al piesei lui Ion Brad, care se înscrie, credem noi, sub luminoasele, sub iradiantele cuvinte pe care Filozoful (deci profesorul de istorie și arheologie) le rostește la un moment dat: „Fără cînte, dragul meu, istoria devine o junglă...” Și tocmai pentru ca să nu se întîmple așa, pentru ca nimeni să nu-și poată permite să fabrice, în folosul cine știe cărei cauze iredentiste, revizioniste sau revanșarde, propriul și măsluitul său adevăr, propria și măsluita sa istorie, Arheologia dragostei apelează la dovezi incontestabile, la mărturii ce nu pot fi puse la îndoială, la argumente de înalt simț moral, pentru a demonstra, și pe această cale, trînicia noastră ca neam, locul nostru bine stabilit și unanim apreciat în cultura și civilizația omenirii, ca și hotărîrea noastră nestrămutată de a ne apăra cu orice preț pămîntul moștenit de la străbuni, spiritualitatea noastră particulară, inconfundabilă.

Fiind el însuși o conștiință a timpului său („Pînă la cenușă, să fim numai flacăra”), Studentul, în jurul căruia gravitează toate celelalte personaje, el, care la îndemnul mamei sale renunță la medicină pentru a se consacra studiului istoriei și care deprinde de la profesorul său, deci de la Filozof, nu numai respectul desăvîrșit pentru adevăr, dar și mijloacele cele mai sigure de a-l descoperi, își face din „scormonirea trecutului”, din „citirea pietrelor” („Sînt pietre sfinte!”, exclamă la un moment dat), din colecționarea mărturiilor scrise și nescrise, un adevărat ideal, un adevărat crez. Iar comunicarea cu înaintașii săi, cu străbunii neamului, devine astfel nu numai posibilă, dar și extrem de firească.

Dar, cum spuneam, mărturiile sînt depuse uneori de către înșiși făptuitorii anumitor momente istorice, cum ar fi, de pildă, străbunicul Studentului, care apare ca personaj sub numele de Umbra străbunicului. El își începe astfel îndemnul și confesiunea sa: „N-avea grijă, nu-ți fie frică de nimica, strănepote! Eu, la vîrsta ta, eram socotit un veteran de război... M-au luat voluntar la șaptesprezece ani...” Dar, transilvănean fiind, după ce-a luptat în '914—'918 într-un război care nu era al lui, pentru împăratul austro-ungar, pentru capriciul baronilor și-al grofilor, el povestește cum „i-am strîns pe cei scăpați de pe fronturi, sănătoși și schilozi laolaltă, și ne-am dus la curtea baronului, am slobozit vitele din grajduri și oile din ocoale, le-am dat

drumul slugilor (...), le-am împărțit bucatele din hambare și slînina afumată din pod, butoaiele din pivnițe și mierea din stupină”, și astfel a început Revoluția, povestește mai departe Străbunicul, ca-n 1848, pe Cîmpia Libertății. Pentru aceste fapte, el și ceilalți ca el aveau să suporte temnițele și silniciile stăpînirii străine. Dar, în cele din urmă, în fruntea delegaților din satul său, trimiși la Alba Iulia să hotărască o dată pentru totdeauna destinul Transilvaniei, avea să strige și el, din adîncul inimii, în acel neuitat 1 Decembrie 1918: „Noi vrem să ne unim cu țara!”, înțelegînd să răzbune astfel „o mie de ani de suferințe”.

Cu totul remarcabil este dialogul dintre maestru și învățăcel sau, vorbind în termeni pe care ni-i propune piesa lui Ion Brad, între Filozof și Student. Dincolo de toți, și de toate cele ce se petrec în jurul lor, relațiile dintre cei doi devin, într-un anumit sens, cele dintre tată și fiu, și anume în sensul în care un părinte știe că are menirea să lase fiului său, alături de bunurile sale pămîntești, toată înțelepciunea sa, tot așa cum fiul știe să primească de la înaintaș, să conserve și să sporească aceste neasemuite bunuri, să ducă mai departe, nealterat, mesajul său întru dăinuire.

De altfel, remarcînd adîncimea observațiilor dintr-un studiu întocmit de Student, privind „sensul istoriei în muzeele populare de artă din Transilvania”. Filozoful este încredințat că moștenirea sa încapă pe mîini bune, ceea ce-l determină să-și deschidă întreg sufletul în fața tînarului său confrate, căruia îi împărtășește nu numai amintiri personale despre Blaga, dar și destăinuire, în amănunt, propria sa filozofie de viață, moștenirea sa cea mai de preț. Iată doar cîteva dintre aceste „învățăături”, de o profundă actualitate, ce se constituie în veritabile aforisme privind sensul adevărat al istoriei: „Fără izvoare, dragul meu, fluviul mare al istoriei ar secătui, ar rămîne cu albile goale...”; „Numai revoluțiile adevărate răscolesc straturile adînci ale ființei umane, ca uraganul oceanele...”; „Dar și tu ești un luptător... Pe cîmpul ideilor, unde, uneori, e mai greu decît pe cîmpul de bătaie”; „Nu există, tinere, două feluri de probități, una profesională și una de-acasă, cum s-ar zice întîmă, de toate zilele”; „nici un istoric nu se poate numi așa, dacă nu reface personal itinerariul lui Odiseu”; „Datele și faptele exacte vorbesc mai convingător decît orice interpretare... De aceea, avînd de partea noastră adevărul și dreptatea istoriei, ne putem permite să fim calmi și obiectivi”.

Vorbind despre viitor și afirmînd că rolul istoriei este acela ca „acest viitor să fie scutit de tragicele erori ale trecu-

tului, pentru a sa istoria să nu se repete în ceea ce-a avut abominabil", Filozoful pledează, cu toată puterea sa de convingere, pentru ideea de a ne concepe și trăi viața în așa fel, încât „să putem porni, chiar ca indivizi, nu numai ca popoare, de la ceea ce ne unește, nu de la ceea ce ne dezbină sau ne poate dezblina...”

Este acesta, credem noi, însuși mesajul major al piesei lui Ion Brad, care are meritul, cu totul remarcabil, de a fi izbutit să introducă, într-o construcție dramatică simplă, dar deosebit de inge-

nioasă, o mare încercătură de idei, de a fi reușit să se înscrie, astfel, prin toată problematica abordată, ca și prin modul de abordare a ei, în miezul fierbinte al actualității noastre, al modului nostru nou de a privi istoria, nu ca pe o carte de date și întâmplări, ci ca pe o realitate vie, palpabilă, în continuă mișcare, ca pe un drum necurmat și dătător de forță și de speranță, între trecutul nostru zbuclumat, dar demn, și-un viitor pe care-l vrem tot mai luminos.

Bogdan IRAVA

Omul, la înălțimea moralei comuniste

Este de domeniul evidenței capacitatea lui Paul Everac de a-și dezvolta subiectele în cheia dezbaterii, în care nimic din ceea ce fundamentează discipline aparținând științelor sociale — etica, politologia, sociologia ș.a. — nu rămâne în afara paginii. Între operele sale de referință pentru dramaturgia contemporană, cuprinsă în scria începută de **Camera de alături** și continuată de **A cincea lebădă**, **Cartea lui Ioviță*** merită o atenție specială, ca o faptă artistică de toată lauda, impunând prin altitudinea ideății și tensiunea dialogului.

Departate de a fi o simplă „copie după natură”, drama lui Ioviță este verosimilă; au împărțit-o — mai ales în primele decenii ale revoluției socialiste — nu puțini dintre cei care au gândit și acționat ca el, hărăziți să ardă pentru triumful unor nobile idealuri. Comunist prin convingeri, Ioviță — simbol al creatorului afirmat în perimetrul cercetării tehnico-științifice — relevă structura umană modelată în „retortele” unei societăți pentru care „binele suprem” îl reprezintă fericirea tuturor. Suferința lui nu se nutrește dintr-o alterare a personalității; nici nu trăiește, de altfel, iluzia că ar deține monopolul adevărului, de unde și forța de a nu ceda pasul, abandonând proiecte, în pofida „dificultăților” țesute în preajmă, în familie și uzină. Crizele de creștere sau de înțelegere prin care trec alții — ținăra laborantă, muncitorul de la montaj, inginerul cetecist, profesorul Ilihol, fostul coleg venit „în vizită” în țară, soția, chiar — îl consumă, firește, dar nu-l ținează psihic; nu se simte o clipă persecutat. Pentru el, perspectiva contează, credința în

reușita de mâine, destinată optimizării producției, în puterea societății de-a face din toți fiii săi oameni adevărați.

Este pariul pe care Ioviță — insul ajuns să nu se teamă de pierderea scaunului și să nu ia în seamă ironiile vizind „îndărătnicia” lui sisifică — îl propune luându-și drept parteneri prezentul și viitorul, istoria însăși. De aceea, își asumă eșecurile ca pe o dovadă a inerției; eșecurile personale îl mobilizează în muncă, relevându-se ca expresii ale nepuținței de moment; eșecurile semnalate de cei din jur îl îndrănesc în afirmarea necesității punerii de acord a cuvintelor cu faptele, a efortului prin care fiecare, indiferent de fotoliul social ocupat, să depășească subiectivitatea în a Judeca o situație. Ioviță lucrează la desăvârșirea unei opere de anvergură politică; prin urmare, pleoaria sa pentru o mai dreaptă privire asupra prezentului și o mai energică implicare a tuturor, e dublată de o răspundere pe măsură față de destinul construcției noii orânduiri.

Blamînd optica îngustă, pozițiile egocentriste, filosofia despicării firului în patru, defetismul celor care descoperă, pretutindeni, „contradicții” antagoniste, **Cartea lui Ioviță** se constituie ca o autentică și inspirată operă de tranfigurare artistică, deloc circumstanțială, a concepției românești despre superioritatea moralei comuniste, despre esența și finalitatea educației umanist-revoluționare. Refuzul speculației ieftine, înscrierea dialogurilor — trecute în secvențe dramatice memorabile — într-o amplă dezbateră de un exemplar caracter democratic, primatul argumentului susținut cu un patos lucid — denotă maturitatea ideologică și politică a personajului, întruchipare exponențială a uneia dintre vocile auctoriale de relief ale culturii și artei noastre naționale contemporane.

Ion B. VICTOR

* Paul Everac, *Cartea lui Ioviță, piesă publicată în volumul „Parabole dramatice”, Editura „Dacia”, Cluj-Napoca, 1983 și aflată în repertoriile mai multor teatre.*